

درآمدی بر

سرمایه اجتماعی

با رویکرد جامعه‌شناسی شهری

دکتر مهرداد نوابخش

سحر فائقی

سرشناسه: نوابخش، مهرداد، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری / مهرداد نوابخش^۱، سحر فائق^۲.

مشخصات نشر: تهران: فرهنگ و تمدن، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۳۰۳ ص.: جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۹۱۳-۰-۵

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: سرمایه اجتماعی

موضوع: جامعه‌شناسی شهری

شناسه افزوده: فائق، سحر، ۱۳۶۲ -

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۹د۴ / HM۷۰۸

رده‌بندی دیویی: ۳۰۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۹۸۰۹۷

ناظر علمی: دکتر سجاد محمدیارزاده

ویراستاران: سارا فلاح نیاسر، آسیه امین‌نیا

طرح و اجرا: کانون آگهی و تبلیغات سرآمد فرهنگ و تمدن

۱- استاد و عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی و عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

کلیه حقوق چاپ و نشر محفوظ است

چاپ اول: ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

جلد کتاب: برگرفته از پوستر «روز جهانی شهرها» سازمان اسکان بشر ملل متحد.

(به‌مناسبت بزرگداشت شهرها، سازمان اسکان بشر، ۳۱ اکتبر هر سال را به این امر اختصاص داده است).

شعار سال اول: شهر بهتر، زندگی بهتر - BETTER CITY, BETTER LIFE

(انتشارات فرهنگ و تمدن) تلفن: ۸۸۵۸۱۱۰۴ email: sfti_1390@yahoo.com

این اثر به کسانی تقدیم می‌گردد که اشتیاق سرشار
به اعتلای فرهنگ جامعه ایران تمامی وجودشان را
فرا گرفته است و برای تحقق آن دانش، مهارت،
استعداد و انرژی خویش را در قالب فعالیت‌های
سازمان یافته به کار می‌گیرند و از این‌که دیگران
کاری نمی‌کنند یا کمتر کار می‌کنند در رنج هستند.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۱
مقدمه.....	۱۷

بخش ۱. مبانی، اصول و مفاهیم سرمایه اجتماعی ۲۱

فصل اول . کلیاتی از مفهوم سرمایه.....	۲۳
مفهوم سرمایه.....	۲۵
اشکال سرمایه.....	۲۷
سرمایه طبیعی.....	۲۷
سرمایه اقتصادی (مالی).....	۲۸
سرمایه فیزیکی.....	۲۸
سرمایه نمادین.....	۲۸
سرمایه انسانی.....	۲۹
سرمایه فرهنگی.....	۳۰
سرمایه سیاسی.....	۳۰
سرمایه اجتماعی.....	۳۲
تفاوت مفهوم سرمایه اجتماعی در روابط اجتماعی در مقایسه با روابط اقتصادی.....	۳۳
فصل دوم . کلیاتی از مفهوم سرمایه اجتماعی.....	۳۵
از استعاره تا مفهوم سرمایه اجتماعی.....	۳۷
مفهوم سرمایه اجتماعی.....	۴۰

تاریخچه اجمالی مفهوم سرمایه اجتماعی	۴۲
تعاریف سرمایه اجتماعی	۴۴
ویژگی‌های کلیدی سرمایه اجتماعی	۵۱
سطوح سرمایه اجتماعی	۵۲
سطح خرد	۵۳
سطح میانی	۵۳
سطح کلان	۵۴
سطح سازمانی	۵۷
سطح ملی	۵۷
سطح فراملی	۵۸
شاخص‌های سرمایه اجتماعی	۵۸
انواع سرمایه اجتماعی	۶۸
سرمایه اجتماعی ساختاری	۶۸
سرمایه اجتماعی شناختی	۶۹
ابعاد سرمایه اجتماعی	۷۳
بعد اجتماعی	۷۳
بعد فرهنگی	۷۶
بعد سیاسی	۸۰
سرمایه اجتماعی به مثابه سیاست	۸۳
گونه‌های سرمایه اجتماعی	۸۷
سرمایه اجتماعی درون گروهی	۸۷
سرمایه اجتماعی برون گروهی	۸۹
عناصر سرمایه اجتماعی	۹۶
شبکه‌ها	۹۹

هنگارها.....	۹۹
اعتماد.....	۹۹
منابع سرمایه اجتماعی.....	۱۰۰
مدل‌ها و الگوهای سنجش سرمایه اجتماعی.....	۱۰۲
مدل‌های کیفی.....	۱۰۲
مدل‌های کمی.....	۱۰۶
الگوی مبتنی بر ارزش روز شرکت.....	۱۱۰
الگوی مبتنی بر محاسبه صرفه جویی در هزینه‌ها.....	۱۱۱
فصل سوم . کارکردهای سرمایه اجتماعی.....	۱۱۵
کارکردهای مثبت و منفی سرمایه اجتماعی.....	۱۱۷
کارکردهای مثبت سرمایه اجتماعی.....	۱۱۷
کارکردهای اجتماعی.....	۱۱۷
کارکردهای اقتصادی.....	۱۲۵
کارکردهای سیاسی.....	۱۲۵
کارکردهای منفی سرمایه اجتماعی.....	۱۲۶
عوامل مؤثر بر حفظ و نابودی سرمایه اجتماعی.....	۱۲۸
فصل چهارم . مبانی نظری سرمایه اجتماعی.....	۱۳۳
چارچوب نظری سرمایه اجتماعی.....	۱۳۵
تئوری‌های سرمایه اجتماعی.....	۱۳۵
ریشه‌های کلاسیک نظریه سرمایه اجتماعی.....	۱۳۸
نظریه پردازان معاصر سرمایه اجتماعی.....	۱۴۳
دیدگاه پیر بوردیو- جیمز کلمن- رابرت پاتنام درباره سرمایه اجتماعی.....	۱۴۳

دیدگاه پیر بوردیو	۱۴۴
دیدگاه جیمز کلنن	۱۵۵
دیدگاه رابرت پاتنام	۱۷۱
نقد نظریه‌های سرمایه اجتماعی	۱۹۳

بخش ۲. سرمایه اجتماعی و جامعه‌شناسی شهری ۲۰۵

فصل پنجم . توسعه پایدار شهری و شهر سالم	۲۰۷
توسعه پایدار	۲۰۹
توسعه پایدار شهری	۲۱۴
پیش فرض‌های توسعه پایدار شهری	۲۱۶
دیدگاه‌های نظری توسعه شهری	۲۱۸
دیدگاه‌های معاصر توسعه پایدار شهری	۲۲۵
شهر سالم از ابعاد اجتماعی و فرهنگی	۲۳۰
ایده شهر سالم در ایران	۲۳۶
سرمایه اجتماعی و توسعه	۲۳۷
مدیریت سرمایه اجتماعی در سازمان‌ها و نقش آن در توسعه	۲۴۱
مزایای سرمایه اجتماعی در سازمان‌ها	۲۴۵
نشانه‌های ضعف سرمایه اجتماعی در سازمان	۲۴۶
سرمایه اجتماعی و توسعه در ایران	۲۴۷
فصل ششم . سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با تأکید بر نظارت همگانی ...	۲۵۱
نظارت همگانی	۲۵۳
نظارت همگانی بر مدیریت شهری با تأکید بر سرمایه اجتماعی	۲۵۵

۲۶۱	 سرمایه اجتماعی و نظارت همگانی
۲۶۳	 تعهدات و انتظارات و شبکه نظارت همگانی
۲۶۴	 ظرفیت بالقوه اطلاعات و شبکه نظارت همگانی
۲۶۴	 هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر و شبکه نظارت همگانی
۲۶۵	 انطباق‌پذیری و شبکه نظارت همگانی
۲۶۵	 الگوی سنجش اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی با تأکید بر نظارت همگانی
۲۶۷	 سطح کیفی سرمایه اجتماعی و نظارت همگانی
۲۶۹	 جمع‌بندی منفعت عمومی سرمایه اجتماعی بر نظارت همگانی
۲۷۳	 فصل هفتم . سرمایه اجتماعی و سلامت شهری
۲۷۵	 پیوند سرمایه اجتماعی با سلامت شهری
۲۷۷	 اهداف سلامت شهری با تأکید بر سرمایه اجتماعی
۲۷۸	 روابط سرمایه اجتماعی و سلامت شهری
۲۸۱	 تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر سلامت شهروندان
۲۸۳	 سرمایه اجتماعی و کیفیت سلامت شهری
۲۸۴	 منفعت سرمایه اجتماعی بر سلامت شهری
۲۸۵	 سرمایه اجتماعی، سلامت شهری، توسعه شهری
۲۸۶	 راهکارها و پیشنهادها
۲۸۸	 نتیجه‌گیری
۲۹۱	 فهرست منابع

پیشگفتار

از جمله اصطلاحاتی که بعد از جنگ جهانی دوم به شدت مورد استفاده جامعه‌شناسان و سیاست‌مداران قرار گرفت اصطلاح توسعه^۱ بوده است. واژه توسعه در لغت به معنای خروج از لفاف است. در قالب نظریه نوسازی، لفاف همان جامعه سنتی و فرهنگ و ارزش‌های مربوط به آن است که جوامع برای متجدد شدن باید از مرحله سنتی خارج شوند. توسعه به مفهوم علمی آن عبارت از مرگ تدریجی نظام کهن و تولد و رشد نظامی تازه از زندگی است. برخی دیگر از اندیشمندان اجتماعی، توسعه را امری ارزشی تلقی کرده‌اند. از دید این دسته از صاحب‌نظران، توسعه عبارتست از «کلیه کنش‌هایی که جامعه را برای تحقق بخشیدن مجموعه‌ای منظم از شرایط زندگی جمعی و فردی بر اساس برخی از ارزش‌های مطلوب تشخیص داده شده، سوق می‌دهند». عده‌ای هم توسعه را برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی همانند تقلیل فقر و بیکاری و کاهش نابرابری تعریف می‌کنند.

با توجه به تعاریف و تقسیم‌بندی‌هایی که از توسعه ارائه شد، می‌توان گفت که در نهایت هدف، توسعه انسانی پایدار و ایجاد محیطی توانمند است که تمامی افراد بتوانند در آن کیفیت زندگی‌شان را نسل اندر نسل بهبود بخشند.

امروزه درکی که از مفهوم توسعه در میان صاحب‌نظران و حتی مردم عادی وجود دارد اتفاق نظر بر سر مطلوبیت توسعه یافتگی است. گرچه نوع مطلوبیت، جنبه‌ها و چگونگی رسیدن به آن نزد سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و اندیشمندان حوزه‌های گوناگون علمی در دوره‌های زمانی، متفاوت بوده است.

توسعه دارای ابعاد گسترده‌ای است. ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مهم‌ترین لایه‌های توسعه را تشکیل می‌دهند، توسعه اجتماعی جزء آخرین لایه‌هایی بود که در فرآیند توسعه در دهه‌های پایانی قرن بیستم در سطح جهان به آن توجه شد. توسعه اجتماعی فرآیندی است که طی آن قابلیت‌های بافت اجتماعی جهت مشارکت آگاهانه شهروندان با هدف افزایش کیفیت زندگی و برابری اجتماعی آنان ارتقاء یافته و در آن ساختارهای لازم برای تحقق این هدف تدارک دیده می‌شود. توسعه اجتماعی بر ستون‌های شهروندی، مشارکت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه‌های اجتماعی^۱ بنا شده است.

امروزه سرمایه اجتماعی در کنار سرمایه‌های انسانی، مالی، اقتصادی و ... نام برده می‌شود. این مفهوم مورد توجه بسیاری از اندیشمندان از جمله جامعه‌شناسان قرار دارد. بر اساس نظر بسیاری از صاحب‌نظران، سرمایه اجتماعی به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که از طریق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا جامعه می‌گردد. سرمایه اجتماعی مجموعه هنجارهای نظام اجتماعی^۲ است که از یک طرف موجب ارتقای سطح همکاری اعضا جامعه با یکدیگر و از طرف دیگر نیز باعث کاهش هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد، این امر از طریق ایجاد زمینه‌های شکل‌گیری و تقویت عواملی همچون اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی میسر می‌گردد. اهمیت سرمایه اجتماعی که مبین کنش‌های معین و مشخصی از کنشگران در درون ساختارهای اجتماعی است و در مقایسه با سرمایه‌های فیزیکی، اقتصادی و انسانی روز به روز بیشتر مکشوف می‌شود. سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی است که افراد، گروه‌ها، جوامع برای نیل

1.Social Capital

2.Social System

به نتایج مطلوب به کار می‌گیرند، به عبارتی دیگر از طریق شکل‌گیری شبکه روابط جمعی و گروهی انسجام بخش میان انسان‌ها، انسان‌ها و سازمان‌ها و سازمان‌ها با سازمان‌های دیگر ایجاد می‌شود که این امر در جهت نیل جامعه به توسعه بسیار مهم می‌باشد (نوابخش، ۱۳۸۸). بدیهی است که برای حل بحران‌هایی (تفاوت در فرصت‌های زندگی، تفاوت درآمدی، تفاوت در پایداری اجتماعی و زیستی، تفاوت در فرهنگ و...) که جوامع جهان سوم را بیشتر از سایرین در معرض خطر قرار داده، توجه و خلق نگرشی جدید بر کارکرد سرمایه‌ها لازم و ضروری است.

در دیدگاه‌های سستی مدیریت توسعه، سرمایه‌های اقتصادی، فیزیکی و نیروی انسانی مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کردند، اما در حال حاضر گفته می‌شود که برای توسعه بیشتر از آنچه به سرمایه اقتصادی، فیزیکی و انسانی نیازمند باشیم، به سرمایه اجتماعی نیازمندیم؛ زیرا بدون سرمایه اجتماعی، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به‌طور بهینه انجام نخواهد شد. در جامعه‌ای که فاقد سرمایه اجتماعی است، سایر سرمایه‌ها ابتر مانده و کم بازده می‌شوند، به عبارتی دیگر در جوامع شهری امروز با وجود سرمایه‌های فیزیکی، اقتصادی و انسانی فراوان، کندی در روند توسعه شهری^۱ مشهود می‌باشد که به نوعی خلاء سرمایه اجتماعی را نشان می‌دهد. از این رو، موضوع سرمایه اجتماعی به عنوان یک اصل محوری برای توسعه محسوب شده و مدیرانی موفق هستند که بتوانند درک درستی از اهمیت و کارکرد سرمایه اجتماعی داشته باشند. بنابراین سرمایه اجتماعی که در واقع از ارزش‌ها و هنجارهای جامعه، استحکام تعهدات متقابل بین افراد، گروه‌ها و تا حدود زیادی مشارکت اجتماعی تأمین می‌شود، حافظ جامعه و گروه‌های اجتماعی در بحران‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است و می‌تواند از توقف جامعه در مرحله عقب ماندگی جلوگیری کرده و آن را به سمت توسعه پیش برد. توسعه شهری نیز به عنوان یکی از ابعاد توسعه در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد و با چگونگی و شیوه زندگی افراد

1. Urban Development

یک جامعه پیوندی تنگاتنگ داشته و به دنبال ایجاد بهبود در وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یک جامعه است که برای تحقق آن نیز شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی مورد نیاز می‌باشد (نوابخش، ۱۳۹۲).

بر این اساس کتاب حاضر بر آن است تا به مطالعه سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری بپردازد.

این نوشتار در دو بخش و هفت فصل تنظیم شده است. بخش اول با عنوان مبانی، اصول و مفاهیم سرمایه اجتماعی؛ فصل اول تا چهارم و بخش دوم با عنوان سرمایه اجتماعی و جامعه‌شناسی شهری؛ فصل پنجم تا هفتم را شامل می‌شود.

در فصل اول با عنوان کلیاتی از مفهوم سرمایه، به معرفی انواع سرمایه و تفاوت مفهوم سرمایه اجتماعی در روابط اجتماعی در مقایسه با روابط اقتصادی پرداخته شده است.

فصل دوم با عنوان کلیاتی از مفهوم سرمایه اجتماعی، به سیر تطور این مفهوم و تاریخچه اجمالی آن اشاره دارد و ویژگی‌ها، سطوح، شاخص‌ها، انواع، ابعاد، گونه‌ها، عناصر، منابع سرمایه اجتماعی معرفی و در پایان، مدل‌ها و الگوهایی جهت سنجش سرمایه اجتماعی ارائه گردیده است.

در فصل سوم با عنوان کارکردهای سرمایه اجتماعی، کارکردهای مثبت و منفی سرمایه اجتماعی ذکر شده و عوامل مؤثر بر حفظ و نابودی سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل چهارم با عنوان مبانی نظری سرمایه اجتماعی، تئوری‌ها و نظریه‌های سرمایه اجتماعی معرفی شده و در ادامه دیدگاه نظریه‌پردازان، مقایسه و نقدهای نظری مطرح شده است. در فصل پنجم با عنوان توسعه پایدار شهری و شهر سالم به مفاهیمی چون توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری و پیش فرض‌های توسعه پایدار شهری اشاره شده و در ادامه به دسته‌بندی نظری دیدگاه‌های توسعه شهری و معرفی شهر سالم از بعد اجتماعی و فرهنگی و سبقه تاریخی این ایده در ایران پرداخته شده و در پایان، سرمایه اجتماعی و نقش آن در توسعه؛ مد نظر قرار گرفته است.

در فصل ششم با عنوان سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با تأکید بر نظارت همگانی، مباحثی همچون تعهدات و انتظارات، ظرفیت بالقوه اطلاعات، هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر، مطالعه انطباق‌پذیری، بررسی الگوی سنجش اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، سطوح کیفی سرمایه اجتماعی و در نهایت جنبه منفعت عمومی سرمایه اجتماعی در ارتباط با نظارت همگانی مطرح شده است.

در فصل هفتم با عنوان سرمایه اجتماعی و سلامت شهری موضوعاتی با محوریت اهمیت سرمایه اجتماعی بر سلامت شهری ارائه شده و تأثیر عناصر سرمایه اجتماعی بر سلامت زندگی شهروندان با تأکید بر کیفیت زندگی شهری مد نظر قرار گرفته است. در آخر راهکارها و پیشنهادهایی برای ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی با رویکرد شهری ارائه شده است. نظر به این که کتاب حاضر از اولین تألیفات داخلی است که با موضوعیت سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری نگارش شده است، بدون شک کاستی‌ها و نارسایی‌های فراوانی دارد، امید است صاحبان علم و تجربه، اعم از استادان، دانش پژوهان، دانشجویان و دست‌اندرکاران، نظرات انتقادی و اصلاحی خود را با نویسندگان و ناشر در میان گذارند و در اعتلای کیفیت کتاب سهمی داشته باشند.

مقدمه

توسعه پایدار شهری فرایندی است در ایجاد شهر پایدار، یعنی شهری مناسب زندگی حال و آینده شهروندان. بنابراین یک بیانیه ریو، انسان، شایسته برخورداری از زندگی سالم، پر بار و هماهنگ با طبیعت است و می‌بایست محور اصلی توسعه پایدار قرار گیرد. بنابراین، در محیط‌های انسان ساخت، نه تنها باید چنین ویژگی‌های تعادل بخشی برای همه ساکنان فعلی فراهم شود، بلکه همه عناصر و اجزاء آن محیط‌ها با هدف پایدار ساختن و تکامل آن ویژگی‌های مطلوب و حیات بخش ملتزم گردند، به نحوی که مطلوبیت شاخص‌های کیفیت محیط و زندگی برای بهره‌مندی آینده‌گان نیز برنامه‌ریزی و کنترل گردد.

در حال حاضر شهرها به عنوان عمده‌ترین نوع محیط‌های انسان ساخت، با وجود آن‌که حداکثر ۲٪ از مساحت کره زمین را اشغال کرده‌اند، متمرکزترین نقاط توسعه، متراکم‌ترین عرصه‌های استفاده بشر از زمین و فشرده‌ترین فضاهای تجلی نیازهای بشری هستند. در عین حال، کانون‌های شهری از حیث انگاره‌های توسعه پایدار، بحرانی‌ترین نقاط کره زمین نیز به شمار می‌آیند (صالحی، ۱۳۸۸: ۲۹۲-۲۹۱).

شهر و مباحث شهری (در معنای وسیع کلمه) از شالوده‌های اصلی اجتماع امروزی هستند، مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، مهمترین عامل در حیات، رشد و بالندگی یا نابودی شهرها است. مدیریت، روند حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب را هدایت

می‌کند و در هر لحظه، برای ایجاد آینده‌ای بهتر در تکاپوست، برنامه‌ریزی از نظر محتوایی معنای گسترده‌ای دارد و ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، کالبدی و فنون مرتبط با شهر را در بر می‌گیرد (شیعه، ۱۳۸۸: ۱۳۳). گسترش نامتعادل شهرها، بروز مشکلاتی همچون مسکن ناسالم، آلودگی‌های محیطی، جدایی‌گزینی اجتماعی، اختلاف سطح درآمد، کمبود زمین و افزایش قیمت آن، تراکم بیش از اندازه، رشد بی‌رویه شهرها و موارد مشابه آن‌ها، در کنار تحولات ناشی از صنعت، مانند تخصص و تقسیم کار، تمرکز سرمایه، تحول در حمل و نقل و سرعت، بالا رفتن سطح درآمد و گسترش وسایل ارتباط جمعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری و رشد اندیشه‌های مرتبط با مدیریت و برنامه‌ریزی شهری نوین در جهان شده است، علاوه بر این، وضع قوانین بهداشت عمومی و تدوین برنامه‌هایی برای بهبود شرایط زندگی فردی و اجتماعی شهرها در تدوین برنامه‌های مرتبط با شهر مؤثر بوده است (کاظمیان، ۱۳۸۵).

بدیهی است که در کنار سرمایه‌های انسانی، مالی و اقتصادی، سرمایه دیگری به نام سرمایه اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. این مفهوم به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود و ابزاری برای رسیدن به توسعه پایدار شهری تلقی می‌گردد (فاضل و میری آشتیانی، ۱۳۸۷: ۱۲). امروزه سرمایه اجتماعی یکی از منابع مهم و در عین حال از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی و اجتماعی در بین شهروندان در نظر گرفته می‌شود و از لحاظ ارزشی دارای اهمیت بسیار بالایی است، از یک سو به شهروندان این امکان را می‌دهد که مسائل و مشکلات جمعی خود را ساده‌تر حل کنند؛ هنگامی که مردم با یکدیگر و آن‌هم به صورت جمعی کار و مشارکت می‌کنند، اغلب از زمانی که به صورت انفرادی به فعالیت می‌پردازند، بهتر عمل می‌کنند. از سوی دیگر سرمایه اجتماعی، شرایطی را فراهم می‌آورد که جوامع به سمت توسعه و ترقی پیش روند. هنگامی که مردم در کنش‌های متقابل به یکدیگر اعتماد دارند و خود نیز قابل اعتمادند، ضمن آن‌که پیوندها و علقه‌های میان آن‌ها محکم‌تر می‌شود، انجام

کارهای روزمره و تعاملات اجتماعی هزینه کمتری - طبق نظریه عقلانی کنش - در بر دارد (کلمن، ۱۳۷۷: ۵۶).

به علاوه سرمایه اجتماعی با گسترش آگاهی‌ها، بهره و نصیب شهروندان را از منابع کمیاب بهبود می‌بخشد. افرادی که با دیگران روابط پویا و قابل اعتمادی دارند، عناصر شخصیتی ویژه‌ای که برای آرامش جامعه مناسب هستند، در خود گسترش و ارتقاء می‌بخشند؛ در این حالت اعضای جامعه بیشتر مدارا و کم‌تر بدگمانی و عیب‌جویی می‌کنند و... مهربان‌ترند. در شرایطی که افراد از ایجاد روابط مستمر با دیگران محروم می‌شوند، از آزمایش و تجربه صحت دیدگاه‌های شخصی خود ناتوان می‌گردند، در این حالت، برقراری گفت و گوهای اتفاقی افزایش می‌یابد و اعمالی چون مشاوره‌های رسمی نیز تغییر چندانی در ساختار آن به وجود نمی‌آورد، در چنین شرایطی احتمال بیشتری وجود دارد که افراد همچنان به رفتارهای غلط و نابهنجار خود ادامه دهند (فائق، ۱۳۸۹).

و در آخر، سرمایه اجتماعی از خلال فرایندهای روانی و زیستی، در راستای بهبود حیات افراد عمل می‌کند. شواهد محکمی وجود دارند دال بر این که مردم برخوردار از سرمایه اجتماعی غنی‌تر، با آسیب‌های روحی - عاطفی بهتر کنار می‌آیند و به شکل مؤثری با بیماری‌ها مقابله می‌کنند (پاتنام و گووس^۱، ۲۰۰۲).

با توجه به مباحث فوق می‌توان اذعان کرد که بین بهره‌مندی از سطح بالای سرمایه اجتماعی و برخورداری از سلامت (جسمی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و شهری) رابطه وجود دارد. شهر سالم معنای اصلی خود را در روابط ذکر شده بازتاب می‌دهد و به عنوان عاملی مهم جهت رسیدن به توسعه پایدار شهری ایفای نقش می‌کند. هدف از تألیف کتاب حاضر، مطالعه سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری بوده و نقش سرمایه اجتماعی را در بهبود روز افزون سلامت اجتماعی - فرهنگی شهرها با استعانت از مدیریت شهری مورد توجه قرار داده است.

بخش ۱

♦—————♦

مبانی، اصول و مفاهیم سرمایه اجتماعی

فصل اول

کلیاتی از مفهوم سرمایه

مفهوم سرمایه

سرمایه از آنچه ما می‌اندیشیم، معنای گسترده‌تری دارد، سرمایه تنها شامل مال، ثروت، پول و دارایی نیست، بلکه توانایی‌ها، استعدادها، علاقه‌مندی‌ها و حتی بینش یک فرد نیز جزء سرمایه‌های او به شمار می‌رود؛ سرمایه‌هایی که برای یافتن آن‌ها باید درک عمیق و بینشی وسیع داشت (صالحی امیری و همکاران، ۱۳۸۷: ۹۷).

سرمایه در معنای عام، تلاش برای تسخیر گذشته در زمان حال است (شارع پور و خوش‌فر، ۱۳۸۱: ۱۳۴).

از دیدگاه وگت^۱، سرمایه، ثروتی است مولد یا منبعی که شخص می‌تواند جهت ایجاد درآمد با منابع اضافی دیگر بکار برد (به نقل از کاظمی، ۱۳۸۷: ۲۸).

از دیدگاه فلورا^۲ (۲۰۰۰) سرمایه عبارتست از منابع سرمایه‌گذاری شده جهت ایجاد منابع جدید در افق زمانی بلندمدت (به نقل از صالحی امیری و همکاران، ۱۳۸۷: ۹۷).

در نظریه‌های کلاسیک، سرمایه به عنوان بخشی از فرآیند استثمار طبقاتی در جامعه دیده می‌شود، بنابراین به توضیح سرمایه در سطح کلان آن پرداخته شده و به کنش یا انتخاب فرد توجهی نمی‌شود.

مفهوم سرمایه را می‌توان در آرای مارکس نیز دنبال کرد. از نظر مارکس، سرمایه بخشی از ارزش اضافی است که صاحبان ابزار تولید در اختیار دارند و آن را از طریق

1. Vogt

2. Flora

118. Adler, P. W. (1999). "Social Capital: The Good, The Bad, and The Ugly". Management Meeting in Chicago
119. Alder P, Kwon S. 2002. Social capital; Prospects for a New Concept ,Academy of Management Review, no 27, pp17-40.
120. Althusser L .1977. For Marx, New Left Books. London.
121. Baker W.E.1990.Market Networks and Corporate Behavior, Am. J Social, 96.
122. Baron .S , Field, J and Schuller, T.(eds).2000.Social Capital: Critical Perspectives, Oxford University Press, Oxford.
123. Beugelsdijk, S, Schaik,T. V.2005. Social Capital and Growth in European Regions: an Empirical Test. European Journal of Political Economy, 21, 301-324.
124. Blair T. 2001. 'Third Way. Phase Tow',Prospect,61,10-13.
125. Blaxter I, Hughes C. 2001. Social Capital: a Critique, in J. Thompson (ed) , Stretching the Academy: The Politics and Practice of Widening.
126. Bourdieu P.1980.Le Capital Social: Notes Proviso Ire, Actes De la Recherché en Science Socials , 2-3.
127. Bourdieu P.1984.Distinction: a Social Critique of the Judgments of the Taste, Translated by Richards Nice, London, Rutledge.
128. Bourdieu P. 1977. Cultur Reproduction and Social Reproduction, Karabel and A. H Halsey (eds) Power and Ideology in Education, Oxford University Press , New York:487-511.
129. Bourdieu P. 1986. The Form of Capital, in A. H. Halsey, Philip, Brown, Lauder Weus, Amy Stuart (eds) Education ,Culture ,Economy Society ,London ,Oxford University Press.
130. Bourdieu P. 1988. Homo Academicus, policy Press, Cambridge.
131. Bourdieu P and Passeron J.C.1977.Reproduction in Education, Society and Culture, London: Sage.
132. Bourdieu P and Wacquant L.1992.an Invention to Reflexive Sociology, Chicago, University of Chicago Press.
133. Breton A.1962. "The Economics of Nationalism" Journal OF Political Economy:86-376.
134. Burt R. S. 1997. "the Contingent Value of Social Capital", Administrative Quarterly: 42(9).
135. Cappelli, P. 2002. " Social Capital and Retraining", University of Pennsylvania, Philadelphia.
136. Cohen J. 1999. Trust, Voluntary Association and Workable Democracy: the Contemporary American Discourse of Civil Society ,in M. E. Warren (ed) Democracy and Trust ,Cambridge University Press, pp:208-248.

137. Commission for Social Justice.1994.Social Justice: Strategies for National Renewal, Vintage, London.
138. Coleman JS. 1961.Adolescent Society: the Social Life of the Teenager and its Impact on Education, Free Press, New York.
139. Coleman JS. 1988-9.Social Capital in the Creation of Human Capital, American Journal of Sociology, 94,95-120.
140. Coleman JS. 1990.Equality and Achievement in Education, Westview Press, Boulder.
141. Coleman JS. 1991.Prologue: Constructed Social Organization, pp.1-14 in P.Burdiue and J.S Coleman (Eds), Social Theory for a Changing Society, Westview Press, Boulder.
142. Coleman JS. 1994. Foundations of Social Theory, Belknap Press, Cambridge Ma. pp:294-318.
143. Coleman JS. 1996. "Social Capital In the Creation of Human Capital", American Journal of Sociology Supplement 94.
144. Durkheim, E. 1933. The Division of Labor in Society Translated by George Simpson. New York: The Free Press.
145. Field J. 2003. Social Capital, Published By Rutledge London UK.
146. Fine B. 2001. Social Capital Versus Social Theory, Published By Rutledge London UK.
147. Foley M, Edwards B. 1999. Is it Time to Disinvest in Social Capital? Journal of Public Policy,19:73-141.
148. Fukuyama F. 1995. Trust: Social Virtues and the Creation of Prosperity , New York, Free Press.
149. Fukuyama F. 1999. Social Capital and Civil Sociology, Conference o Second Generation Reforms, November 8-9 , IMF Institute and the Fiscal Affairs Development Department, Washington DC.
150. Fukuyama F. 2001. Social Capital , Civil Society and Development, Third Word Quarterly,22 (1):7-20.
151. Hall P. P Feifferu. 2000. Urban Future 21. Global Agenda for Twenty-First Century Cities, Landon ,E & FN Spon.
152. Halpren D.2005.Social Capital, Polity Press.
153. Hansen B.E.1990.Efficient Estimation and Testing of Cointegrating Vectors in Presence of Deterministic Trends. Journal of Economic Tics 53(1990) 87-121.
154. Heckman J , Schmierer D. 2010. Tests of Hypotheses Arising in the Correlated Random Coefficient Model; *Economic Modeling*, 2010, 27(6), pp. 1355-67.

155. Heinze, R.G and Strunck, C.2000.die Verzinsung des Socialen Kapitals Freiwilliges Engagement im Strukturwandel, pp.171-216 in U.Beck Frankfurt-am-main.
156. Harvey M & Novicevice M. M. 2004. the Development of Political Skill and Political Capital by Global Leader Through Global Assignments. International Jurnal of Human Resource Managements. 15(7),1173-1188.
157. Helmut k , Stares p , Grenier P. 2004. Social Capital and Life Satisfaction. International Journal of Politics ,Culture and Society. 6. No. 81-92.
158. Hibbitt K , Jones P, Meegan R. 2001. Tackling Social Exclusion: the Role of Social Capital in Urban Regeneration on Merseside – From Mistrust to Trust? European Planning Studies, no 9. pp:141-161.
159. Hoffer T, Greeley A and coleman J.S.1985.Achivment and Growth in Public and Catholic School, Sociology of Education, 58,2 ,74-97.
160. Hoy. W, Tartar. T. 1992. Faculty Trust in Colleagues: Linking the Principal with School Effectiveness Journal of Research and Development in Education ,No 26 ,pp:38-45.
161. Hoy W, Tschannen , Moran M. 2003. The Conceptualization and Measurement of Faculty Trust in School: the Omnibus T –Scale. In W. k. Hoy & C. Miskel (Eds),Theory and Research in Educational Administration, vol 2 , pp 181-208.
162. Krishna A, Shrader E.2000. Cross-Cultural Measure of Social Capital: a Tool and Results from India and Panama ,Washington DC: World Bank Social Capital Initiative Paper no. 21.
163. Kunioka, T, Woller, G. M .1999. In (a) Democracy We Trust: Social and Economic Determinants of Support for Democratic Procedures in Central and Eastern Europe. Journal of Socio-Economics, 28, 577–596.
164. Leana, C. R , Burren , H. J. 1999. "Organizational Social Capital and Employment Proactive", Academy of Management Reviews.
165. Lee A. 2005. Investor or Spend? Political Capital and Statements of Administration Policy in the First Term of the George W. Bush Presidency. Georgia Political Science Association Conference Proceedings.
166. Leadbeater C .1997.the Rise of the Social Entrepreneur ,Demos ,London.
167. Lemann N.1996. kicking in Group, Atlantic Monthly, April 1996,6-22.
168. Lin N. 2001. Social Capital: a Theory of Social Structure and Action , Cambridge University Press.
169. Lindenberg S.1996.Constitutionlism Versus Rationalism: Tow Versions of Rational Choice Sociology,pp.299-311 in J. Clark (ed.) James s .Coleman, Falmer, London.

170. Lowndes V ,Wilson D. 2001. Social Capital and Local Government: Exploring the Intuitional Design Variable , Political Studies, No 49 ,pp:629-647.
171. Lowndes V. 2000. Women and Social Capital: a Comment on Hall 's 'Social Capital in Britain , British Journal of Political Studies, ,Vol 49. pp:629-647.
172. Magno C. 2000. Gender & Democracy: Exploring the Growth of Political Capital in Women's NGO in Israel. Phd Thesis. Colombia University.
173. Misztal, B.A.2000.Informality: Social Theory and Contemporary Practice, Rutledge, London.
174. Morrow V.1999.Conseptualising Social Capital in Relation to the Well-Being of Children and Young People: a Critical Review, Sociological Review,744-65.
175. Narayan D , Pritchett L. 1999. Social Capital: Evidence and Implication , pp. 269-95 in P. Dasgupta and I. Seragldin (eds), Social Capital: a Multifaceted Perspective, World Bank, Washington.
176. Neyden N. 2011. Political Capital Conceptualization: Reclaiming the Heart of Democracy. http://scholar.google.com/scholar?q=Neyden%2c+Nikelay+%282011%29+Political+Capital+Conceptualization%3A+reclaiming+the+heart+of+democracy&hl=en&btnG=Search_sdtz1%2c5&as_sdt=on
177. OECD(Organization for Economic Co-Operation and Development). 2001. The Well – Being of Nations: the Role of Human and Social Capital, OCED.
178. Paxton P. 2002. Social Capital and Democracy: an Interdependent Relationship, American Sociological Review,vol 62,pp:254-277.
179. Performance and Innovation Unit.2002.Social Capital: a Discussion Paper, Cabinet Office, London.
180. Portes A. 1998. Social Capital: it s Origins and Application in Modern Sociology , Annual Review of Sociology, 24:1-24.
181. Posner H, Schmidt.1993. Journal of Business Ethics, 12 (5) :341 – 347.
182. Putnam RD. 1993a. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, Princeton University Press, Princeton.
183. Putnam RD. 1993b. The Prosperous Community: Social Capital and Public Life, the American Prospect,4 ,13,11-18.
184. Putnam RD. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital, Journal of Democracy 6,65-78.
185. Putnam RD. 1996.Who Killed Civic America? Prospect, 7,24,66-72.
186. Putnam RD. 2000. Bowling Alone :the Collapse and Revival of American Community , Simon and Schuster, New York.

187. Putnam R D, Goos. 2002. "Bowling together: American Respect,13,3,Accessed on 1 September 2002 at <http://www.prospect.org/print/v13/3/putnam-r.html>.
188. Putnam RD. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital, *Journal of Democracy* 6,65-78.
189. Rabbins D. 2000. *bourdieu and culture*, sage , London.
190. Ritzer G .1996.*Socilological Theory*, McGraw Hill, new york.
191. Schmid A, Allan, (2000). Affinity as Social Capital: its Role in Development. *Journal of Socio-Economics* , 29, 159-171.
192. Seibert S. Kraimer. M; Linden, Robert. (2001). "A Social Capital Theory of Career Success". *Academy of Management Journal*, Vol. 44. No.2.
193. Schultz T.W.1961.*Investment in Human Capital*, *American Economic Review*, 51, 1-17.
194. Stone RJ. 1998. *Human Resource Management*, 3RD Edition,4 Sydney: Johan Wiley Sons.
195. Sztompka P.1999.*Trust: a Sociological Theory*, Cambridge University press, Cambridge.
196. Thompson P. 2002. the Politics of Community, *Renewal*,10,2,1-8.
197. Tymon W. 2007. "Social Capital in the Success of Knowledge Workers". *Journal of Carrer Development International*. 1:12-20.
198. Wallis J. 2004. "Social Economic and Social Capital". *Journal of Social Economics*. 3:239-258.
199. Warde A , Tampubolon. 2002. Social Capitals Networks and Leisure Consumption , *Sociological Review* , No 2,pp: 155-180.
200. Widmer E. 2006. Who Are My Members? Bridging and Building Social Capital in Family Configurations , *Journal of Social and Personal Relationship*,23:979-994.
201. Winter I. 2000. Towards a Theorized Understanding of Family Life and Social Capital Working, *Journal of Australian Institute of family Studies*, 21:1-15.
202. Woolcock M, Narayan D. 2000. Social Capital: Implications for Development, Research and Policy. *World Bank Research Observe*,15 (2)-2:49-225.
203. M. 2001. the Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes, *Canadian Journal of Policy Research*,1-2:1-17.
204. World bank.2001.*World Development Report 2000/2001-Attacking Poverty*, World Bank/Oxford University Press, Washington/New York.

برخی کتاب‌های انتشارات فرهنگ و تمدن

۱. سرمایه اجتماعی: مفاهیم و مدل‌های سنجش - تألیف: علی اکبر رضایی - ارسال فتحی پور؛
۲. توسعه و همبستگی ملی در ایران - تألیف: حمید رجب‌نسب - ارسال فتحی پور؛
۳. فناوری اطلاعات و سواد اطلاعاتی - تألیف: علی اکبر رضایی - ارسال فتحی پور؛
۴. اسلام در روسیه پس از شوروی (جنبه‌های فردی و عمومی) - تألیف: هیلاری پیلکینگتون و گالینا یمیلیانووا، ترجمه: دکتر بهزاد مریدی؛
۵. دین و جامعه در روسیه (قرن شانزدهم و هفدهم میلادی) - تألیف: پائول باسکوویچ، ترجمه: دکتر بهزاد مریدی؛
۶. کسب و کار مشاوره - ترجمه: رضا درمان، کیوان ایلکا؛
۷. مدیریت منابع انسانی - تألیف: دکتر فرشاد حاج علیان و همکاران؛
۸. همایش لارستان کهن (دفتر زبان‌شناسی) - تألیف: دکتر بهزاد مریدی؛
۹. همایش لارستان کهن (دفتر مردم‌شناسی) - تألیف: دکتر محمدرضا مریدی؛
۱۰. بهره‌وری: مفاهیم و روش‌های اندازه‌گیری و برآورد آن در اقتصاد - تألیف: دکتر بیژن صفوی؛
۱۱. تجزیه و تحلیل رشد، بهره‌وری و جهت‌گیری اقتصادی در مطالعه مناطق صنعتی ایران - تألیف: دکتر بیژن صفوی؛
۱۲. مبانی پردازش تصویر و کاربرد آن در علوم پزشکی - تألیف: دکتر محمدعلی صغیری و همکاران؛
۱۳. مجموعه مقالات برهان مبین (همایش علمی امام رضا) - به کوشش: صادق حیدری و مهدی عباسی
۱۴. جغرافیا؛ ریاضیات و روش‌های آماری - تألیف: دکتر حسین آسایش؛
۱۵. تغذیه در بیماری سلیاک - تألیف: بهنود عباسی، مولود پیاب، سیرین سید حمزه؛
۱۶. «ابوفراس حمدانی» شاهزاده حبشیات عربی - تألیف: زهرا سلیمانی؛
۱۷. سهراب سپهری و جبران خلیل جبران در آیین رمانتیسزم - تألیف: زهرا سلیمانی و زهرا صدیقی؛
۱۸. تجلی رمانتیسزم در اشعار نیما یوشیج و خلیل مطران - تألیف: زهرا سلیمانی و سیده نسرین عبادیان؛
۱۹. راهنمای بودجه‌نویسی در مدیریت محله (ویژه طرح مدیریت محله در تهران) - تألیف: مصطفی پاکدل‌نژاد و همکاران؛
۲۰. کارگروه‌های تخصصی محلات (ویژه طرح مدیریت محله در تهران) - تألیف: مصطفی پاکدل‌نژاد و محمدسعید فلاح نیاسر؛
۲۱. آشنایی با ساختار، اهداف، وظایف و مأموریت‌های خانه‌های محلات (ویژه طرح مدیریت محله در تهران) - تدوین: مصطفی پاکدل‌نژاد و محمدسعید فلاح نیاسر؛
۲۲. مجموعه دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران (ویژه طرح مدیریت محله در تهران) - تدوین: هادی ذاکری.